

UCHWAŁA

Dnia 11 kwietnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący)

SSN Wojciech Katner (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa Miejskiego Zarządu Budynków sp. z o.o. w T.
przeciwko P. W.
o zapłatę,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 11 kwietnia 2019 r.,
zagadnienia prawnego
przedstawionego przez Sąd Okręgowy w T.
postanowieniem z dnia 25 października 2018 r., sygn. akt I Ca (...),

"Czy przewidziane w art. 41 § 1 k.r.o. prawo wierzyciela do zaspokojenia się z majątku wspólnego małżonków może być realizowane także przez wytoczenie powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika o zobowiązanie do spełnienia świadczenia wynikającego z czynności prawnej, której stroną małżonek dłużnika nie był, i czy uprawnienie to pozostaje aktualne również wtedy, gdy świadczenie to objęte jest już tytułem egzekucyjnym wydanym uprzednio przeciwko samemu dłużnikowi?"

podjął uchwałę:

Prawo wierzyciela do zaspokojenia się z majątku wspólnego małżonków na podstawie art. 41 § 1 k.r.o. może zostać zrealizowane także przez wniesienie powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika o zobowiązanie do spełnienia świadczenia wynikającego z czynności prawnej, której stroną małżonek dłużnika nie był, niezależnie od tego, czy świadczenie to objęte

jest tytułem egzekucyjnym wydanym uprzednio przeciwko samemu dłużnikowi (art. 787 k.p.c.).

UZASADNIENIE

Przedłożone Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne powstało na tle sprawy dotyczącej roszczenia Miejskiego Zarządu Budynków Mieszkalnych sp. z o.o. z siedzibą w T. wobec pozwanego P. W. (poprzednio W.), jako męża K. W., od której na rzecz powoda Sąd Rejonowy w T. zasądził kwotę 6 158,05 złotych i 1 131,35 złotych z ustawowymi odsetkami i kosztami procesu z tytułu niezapłaconego czynszu najmu lokalu użytkowego, w którym K. W. za zgodą męża prowadziła działalność handlową pod nazwą Dyskont Odzieżowy „K.” K. W. Egzekucja komornicza wobec K. W. okazała się bezskuteczna, natomiast Sąd Rejonowy uznał, że nie może być prowadzona przeciwko P. W., gdyż nie był on stroną umowy najmu z powodem i nie mógł stać się współdłużnikiem, odpowiedzialnym na podstawie art. 41 k.r.o. Sąd wskazał, że jeżeli małżonek nie jest bezpośrednim dłużnikiem osobistym wobec wierzyciela, to ponosi odpowiedzialność tylko w postaci znoszenia egzekucji z majątku wspólnego. Z tego względu, skoro ewentualna zgoda pozwanego na zawarcie umowy przez jego żonę nie prowadzi do uzyskania przez pozwanego statusu dłużnika, to strona powodowa dysponując taką zgodą może skierować egzekucję do majątku wspólnego małżonków, uprzednio występując w tym celu o nadanie klauzuli wykonalności, wydanym wcześniej przeciwko żonie pozwanego nakazom zapłaty, także przeciwko pozwanemu jako małżonkowi K. W. Jeżeli to nie nastąpiło, to powództwo należało oddalić, co Sąd Rejonowy uczynił wyrokiem z dnia 3 lipca 2018 r., obciążając stronę powodową kosztami postępowania.

W trakcie rozpoznawania apelacji strony powodowej Sąd Okręgowy powziął wątpliwości sformułowane w postaci przedłożonego zagadnienia prawnego dlatego, że zgodnie z nowym brzmieniem art. 41 k.r.o. drogę do majątku wspólnego małżonków, z których tylko jeden zaciągnął dług jest zgoda drugiego małżonka. Jeśli taka zgoda zostanie udzielona, wtedy majątek wspólny staje się dostępny dla wierzyciela przez możliwość skierowania egzekucji do tego majątku. W braku

zgody, stosownie do art. 41 § 2 k.r.o. odpowiedzialność majątkiem wspólnym jest ograniczona tylko do niektórych jego przedmiotów, ściśle wskazanych w tym przepisie.

Mając na uwadze okoliczności rozpoznawanej sprawy Sąd Okręgowy podniósł ponadto kwestię, nie rozważoną dostatecznie w orzecznictwie, zwłaszcza po zmianach prawa rodzinnego oraz k.p.c., a mianowicie, czy wierzyciel dysponujący tytułem egzekucyjnym przeciwko dłużnikowi może, niezależnie od tego, czy podjął starania o uzyskanie klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c., które okazały się bezskuteczne, czy też tego nie uczynił, domagać się w pozwie przeciwko małżonkowi dłużnika spełnienia świadczenia, odwołując się do art. 41 § 1 k.r.o.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zagadnienie prawne przedstawione Sądowi Najwyższemu sprowadza się do rozważenia możliwości zastosowania art. 41 § 1 k.r.o. jako przepisu dającego wierzycielowi samodzielną podstawę do wniesienia powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika. Innymi słowy, należy odpowiedzieć na pytanie, jaki jest zakres odpowiedzialności współmałżonka dłużnika za jego zobowiązania w sytuacji ustroju wspólności majątkowej małżeńskiej. Sąd Okręgowy przypomniał w uzasadnieniu postanowienia, że w doktrynie przeważa stanowisko, iż pomiędzy wierzycielem a osobą odpowiedzialną za dług występuje stosunek prawny, choć innej natury niż ten między wierzycielem a dłużnikiem osobistym, co znalazło własne określenie „stosunku odpowiedzialności majątkowej”. Istotą tego stosunku jest zabezpieczenie interesu wierzyciela w razie braku dobrowolnej realizacji stosunku zobowiązaniowego. Twierdzi się zatem, że wierzyciel może wytoczyć powództwo przeciwko małżonkowi dłużnika, ale wyrokując przeciwko niemu, sąd na podstawie art. 319 k.p.c. uczyni zastrzeżenie o ograniczeniu odpowiedzialności do majątku wspólnego.

Przeciwstawia się temu pogląd o odpowiedzialności małżonka dłużnika za dług współmałżonka w warunkach art. 41 k.r.o., co oznacza „znoszenie egzekucji”, a więc nadanie na podstawie art. 787 k.p.c. klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie ma jednolitego stanowiska, a uwzględniając najnowsze wypowiedzi wskazać można wyrok z dnia 6 grudnia 2012 r. III CSK 43/12 (nie publ.), w którym uznano możliwość wniesienia powództwa przeciwko dłużnikowi i jego małżonkowi, nazwanemu dłużnikiem odpowiedzialnym za cudzy dług z przedmiotów objętych wspólnością, a także nie godzący się z poprzednim - wyrok z dnia 17 czerwca 2016 r. IV CSK 654/15 (nie publ.). Według tego z kolei orzeczenia małżonek dłużnika tylko ponosi odpowiedzialność w postaci obowiązku znoszenia egzekucji z majątku wspólnego, a wierzyciel może dochodzić spełnienia świadczenia wyłącznie od małżonka, który jest dłużnikiem osobistym.

Według art. 41 § 1 k.r.o. w brzmieniu przepisu po zmianach w 2004 r., jeżeli małżonek zaciągnął zobowiązanie za zgodą drugiego małżonka, wierzyciel może żądać zaspokojenia także z majątku wspólnego małżonków. Jest to zasada, od której wyjątki mogą przewidzieć przepisy szczególne, co w rozpoznawanej sprawie nie ma miejsca. Uzasadnieniem dla wprowadzonej zasady jest ochrona praw osób trzecich, które dokonują czynności prawnych z osobami pozostającymi w związku małżeńskim, będącym w reżimie wspólności majątkowej.

Zgoda współmałżonka może być wyrażona w dowolny sposób, także dorozumianie, chyba że wierzyciel wnosiłby na podstawie art. 787 k.p.c. o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika, gdyż przepis ten wymaga zgody tego małżonka w formie dokumentu urzędowego lub prywatnego (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 2011 r. III CZP 117/10, OSNC 2011, nr 11, poz. 120). W rozpoznawanej sprawie uznanie zgody nastąpiło wskutek okoliczności zawierania umowy najmu, którą podpisywał pozwany małżonek, odbierał najmowany lokal użytkowy od powoda, a ponadto był pełnomocnikiem żony prowadzącej firmę handlową, wpisanym do CEDIG. Były zatem spełnione przesłanki umożliwiające zastosowanie art. 41 § 1 k.r.o., czyli zobowiązanie dłużnika wynikało z czynności prawnej oraz została udzielona zgoda współmałżonka na jej dokonanie (na zawarcie umowy najmu).

W doktrynie i orzecznictwie prezentowany jest pogląd, że przewidziana w art. 41 § 1 k.r.o. możliwość żądania zaspokojenia przez wierzyciela od małżonka

dłużnika oznacza tylko uprawnienie do skierowania egzekucji do majątku wspólnego małżonków, a nie uczynienie z małżonka dłużnika osoby współodpowiedzialnej osobiście za zaciągnięte zobowiązanie. Wynika to z istoty tego przepisu, w którym nie chodzi o odpowiedzialność współmałżonka dłużnika ani o powstanie określonego rodzaju jego odpowiedzialności gwarancyjnej lub odszkodowawczej na wypadek niespełnienia świadczenia przez zobowiązanego, tylko o prawo wierzyciela do zaspokojenia wierzytelności z majątku wspólnego. Mając na uwadze funkcje i cel powołanego przepisu, to ma on ułatwić ochronę wierzycielowi, jako stronie czynności prawnej. W piśmiennictwie zaprezentowano opinię, którą można podzielić, że zgoda małżonka na dokonanie określonej czynności prawnej przez współmałżonka nie dotyczy samego spełnienia świadczenia (w sensie technicznym wynikającym z umowy), które spoczywa nie na nim lecz na dłużniku, a jego małżonek musi pogodzić się z tym (tolerować fakt), że wierzytelność będzie egzekwowana z majątku wspólnego. Małżonek nie stanie się przez to dłużnikiem, a wraz z zastosowaniem art. 41 § 1 k.r.o. będzie odpowiedzialny za zobowiązanie wynikające z umowy, z ograniczeniem do majątku wspólnego, do którego w całości lub w części wierzyciel może skierować egzekucję. Następuje więc w zobowiązaniu, jak to czyni wiele ustawodawstw obcych oddzielenie długu (Schuld) od odpowiedzialności (Haftung), a to z kolei prowadzi do odróżnienia rzeczywistego dłużnika, który jest stroną umowy i przez to ma obowiązek świadczenia od osoby, która nie staje się stroną umowy i nie należy nazywać jej dłużnikiem, a jedynie osobą od której można egzekwować świadczenie, na skutek nadania przeciwko niej klauzuli wykonalności w postępowaniu egzekucyjnym; dla celów praktycznych bywa nazywanie jej dłużnikiem egzekwowanym (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2010 r. IV CSK 141/10, nie publ. oraz z dnia 24 czerwca 2005 r. V CSK 799/04, nie publ.; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2000 r. IV CSK 141/10, nie publ. i uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2003 r. III CZP 72/03, OSP 2004, nr 9, poz. 116). Małżonek taki ma tylko obowiązek znoszenia egzekucji z majątku wspólnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2016 r. IV CSK 654/15, nie publ.).

Według drugiego poglądu wierzycielowi przysługuje roszczenie nie tylko wobec dłużnika, lecz także przeciwko jego małżonkowi, przeciwko któremu wnosi się roszczenie o zaspokojenie długu drugiego małżonka z majątku wspólnego. Małżonek dłużnika jest osobą zobowiązaną wobec wierzyciela, przy czym zobowiązanie ogranicza się do odpowiedzialności za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania przez dłużnika. To sprawia, że obojga małżonków można uznać za dłużników, a więc także tego, który odpowiada tylko za określony dług i staje się dłużnikiem, wprowadzie nie osobistym, ale ponoszącym odpowiedzialność za cudzy dług z przedmiotów objętych wspólnością majątkową (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2004 r. III CZP 73/03, OSP 2004, nr 9, poz. 116 i wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2012 r. III CSK 43/12, nie publ.).

Opowiedzenie się za którymś z przedstawionych poglądów nie jest konieczne do rozstrzygnięcia wątpliwości postawionych w zagadnieniu prawnym. W obu przypadkach współmałżonek dłużnika będzie ponosić odpowiedzialność w takim samym zakresie. Należy zwrócić uwagę na możliwość nadania tytułowi wykonawczemu wydanemu przeciwko dłużnikowi klauzuli wykonalności także przeciwko jego małżonkowi, przy czym odpowiedzialność małżonka jest ograniczona do majątku objętego wspólnością (art. 787 k.p.c.). Przepis wymaga, aby udokumentowana została zgoda małżonka dłużnika na dokonanie przez niego czynności prawnej. Jak było wcześniej wskazane, zgoda nie może wynikać z przeprowadzenia innych dowodów niż dokument urzędowy lub prywatny ani zostać domniemana. Jeżeli jednak w skład majątku wspólnego małżonków wchodzi przedsiębiorstwo, to sąd może nadać klauzulę wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika z ograniczeniem jego odpowiedzialności do tego przedsiębiorstwa, jeżeli wierzyciel wykaże, że stwierdzona tytułem egzekucyjnym wierzytelność powstała w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa (art. 787¹ k.p.c.). W takiej sytuacji zgoda małżonka dłużnika nie jest wymagana, co zdaje się wynikać z istoty prowadzenia przedsiębiorstwa i ryzyka z tym związanego, jeśli wchodzi ono w skład majątku wspólnego.

W praktyce rozważany jest problem, czy w braku możliwości wszczęcia postępowania klauzulowego na podstawie art. 787 lub art. 787¹ k.p.c., nazywanego

uproszczonym sposobem uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika jest zasadne przeprowadzenie postępowania rozpoznawczego przeciwko dłużnikowi i jego małżonkowi, z uzyskaniem ograniczenia odpowiedzialności pozwanego małżonka do majątku wspólnego na podstawie art. 319 k.p.c. Przeciwnicy takiej możliwości powołują się na zasadę jednotorowości dochodzenia roszczeń w postępowaniu cywilnym i na jedyną drogę do uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika, jaką jest zastosowanie art. 787 k.p.c. Ma za tym przemawiać nie tylko status prawny małżonka dłużnika, odpowiadające ograniczenie i tylko majątkowo, ale także brak interesu prawnego wierzyciela we wnoszeniu powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika, skoro może on skorzystać z trybu przewidzianego w art. 787 k.p.c.

Bardziej przekonujące jest jednak stanowisko odmienne, wskazujące na brak podstaw do twierdzenia, że tryb uregulowany w art. 787 k.p.c. jest jedyną drogą do uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika, nawet przy przyjęciu poglądu, iż małżonek dłużnika sam dłużnikiem nie jest. Stanowisko takie wynika z dowiedzenia, że między wierzycielem a małżonkiem dłużnika występuje stosunek prawny i wierzycielowi przysługuje na podstawie art. 41 k.r.o. roszczenie o zaspokojenie długu drugiego małżonka z majątku wspólnego. Może je dochodzić na drodze sądowej przeciwko obojgu małżonkom. Wierzyciel powinien w takim wypadku żądać zasądzenia od nich *in solidum* dochodzonego roszczenia, z zastrzeżeniem na rzecz małżonka dłużnika możliwości powołania się w czasie egzekucji na treść art. 319 k.p.c., zatem na ograniczenie jego odpowiedzialności do składników majątku wspólnego. Powołany przepis stanowi materialnoprawne unormowanie ograniczenia odpowiedzialności dłużnika odnośnie do roszczenia będącego podstawą wniesionego powództwa (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 30 października 2014 r. I ACa 493/14). Jak wskazuje się w piśmiennictwie ograniczenie odpowiedzialności nie może być ogólne, lecz ma wskazywać na rodzaj (przyczynę) tego ograniczenia z konkretnej rzeczy (prawa) i z określonej masy majątkowej, do wysokości oznaczonej kwoty lub wartości. W rozpoznawanej sprawie jest to ograniczenie do wartości majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka. Przekonuje zatem pogląd orzecznictwa, wyrażony zwłaszcza w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2012 r. III CSK 43/12

(nie publ.), że odpowiedzialność małzonka niebędącego dłużnikiem osobistym może powstać nie tylko przez nadanie przeciwko niemu klauzuli wykonalności - tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko dłużnikowi osobistemu. Nie ma przeszkód, aby wierzyciel wytoczył od razu powództwo przeciwko swemu dłużnikowi oraz jego małżonkowi, tyle że przeciwko temu ostatniemu z ograniczeniem odpowiedzialności do przedmiotów objętych wspólnością majątkową. Małżonek dłużnika jest zatem wspomnianym wcześniej tzw. dłużnikiem egzekwowanym. Przyjęcie odmiennego poglądu mogłoby prowadzić do sytuacji, w której wierzycielowi nie udałoby się przeprowadzić skutecznej egzekucji z majątku małzonka dłużnika, gdyż zbyt wąski zakres jego odpowiedzialności stworzyłby dysproporcje między ochroną praw wierzyciela a ochroną praw dłużnika.

Z tych względów należało podjąć uchwałę jak na wstępie.

aj